

І.О. Макаренко, д.е.н., доц.

А.С. Воронцова, к.е.н.

Ю.В. Єльнікова, к.е.н.

А.С. Ласукова, к.е.н.

Сумський державний університет

Бібліометричний аналіз наукових досліджень з питань відповідального інвестування

Становлення концепції відповідального інвестування передбачає зміну базового розуміння процесу інвестування, що потребує врахування можливих наслідків таких дій для планети, суспільства та економіки. У зв'язку із цим важливо забезпечити ґрунтовний методичний базис, що стане основою поширення такої концепції та її наукового підґрунтя.

Метою цієї роботи є проведення кількісного бібліометричного аналізу наукових досліджень з питань відповідального інвестування. Для цього було використано наукометричні міжнародні бази даних *Web of Science* від *Clarivate Analytics* і *Scopus* від *Elsevier* та їх вбудовані інструментарії. Часовий період дослідження становив 1990 р. – березень 2021 р., основний пошуковий запит – *«responsible investment»*. Кількісний аналіз наукових публікацій у відібраних базах даних проведено за часовим, географічним та предметним пошуком, аналізом організацій, що фінансують дослідження з цієї тематики, та серед найбільш цитованих робіт.

Отримані результати свідчать про зростаючу тенденцію поширення наукових досліджень з тематики відповідального інвестування у світі, зі збільшенням в останні роки, при цьому спостерігається превалювання досліджень науковцями з англійськомовних країн (Великобританії, Сполучених Штатів Америки, Австралії, Канади) та країн Європи (зокрема, Іспанії, Франції, Німеччини тощо). Наукові дослідження в основному фінансуються за рахунок коштів Європейської комісії та інших японських, європейських організацій. Аналіз предметних областей у дослідженні відповідального інвестування виявив присутність як управлінської та економічної, так і соціальної та екологічної тематики. Аналіз найбільш цитованих робіт у наукометричних базах даних *Scopus* та *WoS* виявив популярність тематики соціально-відповідальних інвестицій у контексті інституціональних, поведінкових та функціональних аспектів, а також їх зв'язку з корпоративною соціальною відповідальністю.

Ключові слова: відповідальне інвестування; бібліометричний аналіз; наукометричні бази даних; *Web of Science*; *Scopus*.

Актуальність теми. Відповідальне інвестування – відносно нова концепція в інвестиційній сфері, яка відповідає вимогам часу щодо врахування соціальних, екологічних та управлінських критеріїв і принципів сталого розвитку, набуває все ширшого розповсюдження у світі. Це потребує розвитку ґрунтового методологічного апарату дослідження її основ за допомогою розвинутої системи наукових методів. Одним із важливих елементів дослідження зазначеної концепції відповідального інвестування є ідентифікація та аналіз її інформаційного забезпечення, що можливо на основі ряду бібліометричних показників. В умовах активної цифровізації освітнього та наукового світового простору таке дослідження стає цілком можливим та становить особливий інтерес для розвитку уявлень про концепцію відповідального інвестування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спираються автори. Дослідженню та популяризації концепції відповідального інвестування на сьогоднішній день присвячена увага окремих міжнародних організацій, серед яких особливо слід виокремити міжнародний портал принципів відповідального інвестування [1], що популяризує основні ідеї, розробляє рекомендації щодо їх використання та надає іншу аналітичну інформацію. Серед науковців, які досліджують проблематику відповідального інвестування в різних предметних областях, слід вирізнити наукові групи Chatterji та ін. [1], Cox та ін. [2], Galema та ін. [4], Gluch та Baumann [5], Guay та ін. [6], Leca та Naccache [7], Mackey та ін. [8], Renneboog та ін. [11, 12], Schueth [14], Sparkes та Cowton [15], Steurer [16], Vogel [17], Zhang та ін. [18]

Під час написання цієї статті важливим був аналіз наукових праць, що описували специфіку такого методу наукового дослідження, як бібліометричний аналіз, який розкритий у роботах J.Zhang та ін. [2], O.Ellegaard [3], A.Prichard та Witting [4], D.Schmidmaier [5] та ін.

Незважаючи на численні напрацювання, дослідженням концепції відповідального інвестування з позиції проведення бібліометричного аналізу наукових досліджень присвячено недостатньо уваги.

Метою статті є проведення кількісного бібліометричного аналізу наукових досліджень з питань відповідального інвестування на основі наукометричних баз даних Web of Science (WoS) та Scopus.

Викладення основного матеріалу. Наукове дослідження проблематики концепції відповідального інвестування потребує використання численних загальноприйнятих та специфічних методів. Теоретичний аналіз основ концепції зазвичай проводиться за допомогою понятійно-категоріального, декомпозиційного та термінологічного аналізів.

Для більш глибокого обґрунтування проблеми дослідження доцільно проводити бібліометричний аналіз. Він дозволяє «вимірювати вплив публікацій, науковців чи установ на наукове співтовариство» [2]. До методів бібліометричного аналізу, відповідно до різних джерел ([4–5]), можуть бути зараховані: кількісний аналіз документального потоку (публікацій, авторів, наукових колективів та навчальних закладів, країн, до яких належать аналізовані автори тощо), контент-аналіз наукових документів, виявлення закономірностей зміни розподілу наукових документів тощо).

В основу бібліометричного аналізу покладені дані, що зазвичай формуються, використовуючи загальновідомі міжнародні наукові бази. Найбільш поширеними для економічних та соціальних досліджень на сьогоднішній день є Web of Science (WoS) від Clarivate Analytics та Scopus від Elsevier [3], що і були використані в роботі як основні. Пошуковий запит було здійснено у березні 2021 р., використовуючи англomовний термін «responsible investment» як основний. У результаті проведення пошуку було виявлено, що в загальному підсумку в базі даних Scopus представлено 1049 наукових праць, а в базі даних WoS – 743.

Для проведення подальшого аналізу авторами використано результати вбудованого інструментарію Scopus та WoS. На рисунку 1 представлено кількісний аналіз наукових публікацій у базах даних Scopus та Web of Science за обраним пошуковим запитом за період 1990 р. – березень 2021 р.

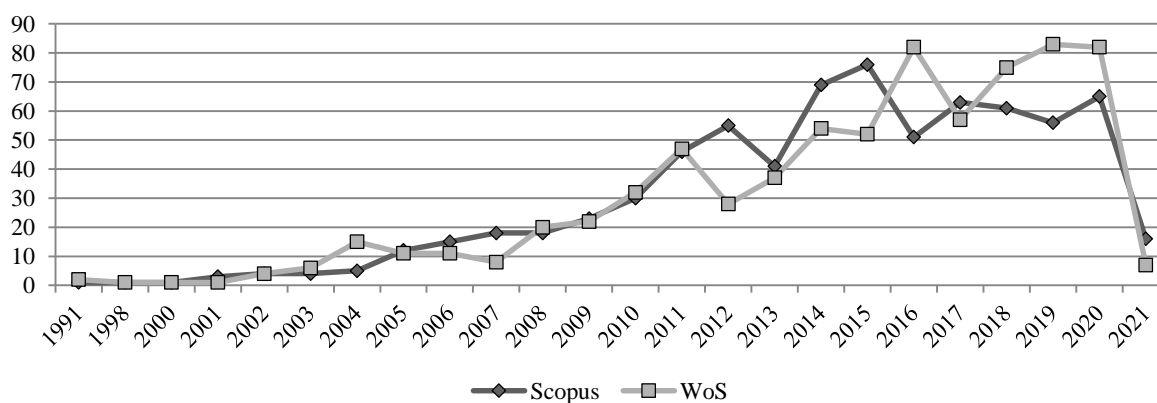

Рис. 1. Динаміка кількості статей у базах даних Scopus та Web of Science за пошуковим запитом «responsible investment» за період 1990 р. – березень 2021 р.: часовий вимір (побудовано авторами на основі вбудованого інструментарію Scopus та WoS)

Цей графік показує зростаючу тенденцію до тематики відповідального інвестування в наукових колах, що за наявними даними баз Scopus та Web of Science починається з 90-х рр. XX століття. Починаючи з 2004–2005 рр., спостерігається потроєння кількості наукових статей в аналізованих базах, що пов'язано з популяризацією ідей відповідального інвестування через формування та поширення «Principles for Responsible Investment» (PRI) [1] – ініціатива генерального секретаря ООН. Починаючи з 2006 р., кількість наукових робіт на аналізовану тематику збільшувалася з середнім темпом росту 1,1 од. та становила в 2020 р. 65 робіт в базі даних Scopus та 82 роботи в Web of Science. Низький показник 2021 р. пояснюється наявністю інформації лише за три місяці.

На рисунку 2 розглянемо географічну структуру наукового підґрунтя відповідального інвестування. Всього пошуковий запит видає 63 країни у базі даних Scopus та 60 країн у базі Web of Science, проте на рисунку представлені ті, що мають кількість статей не менше трьох.

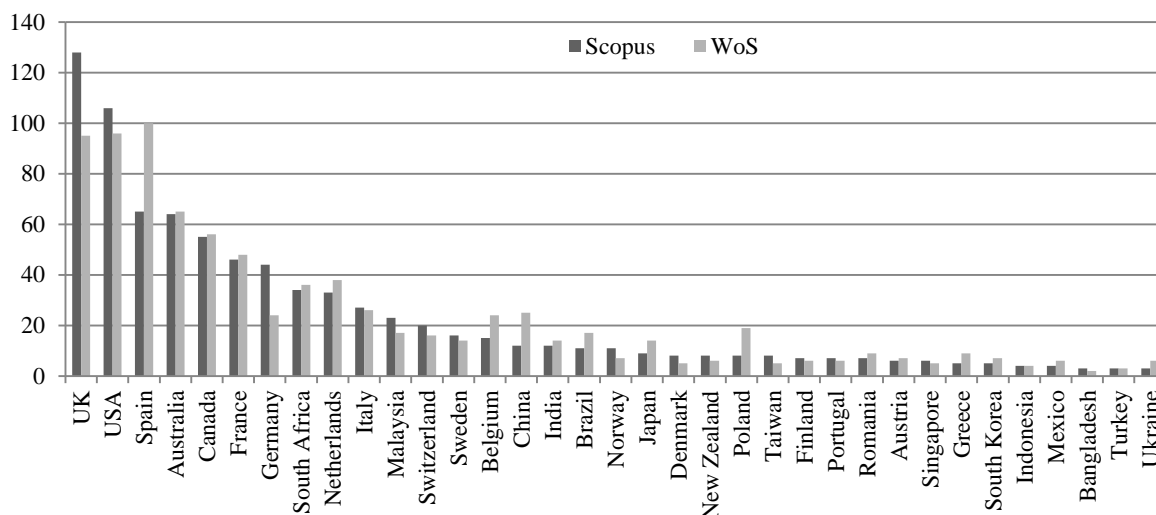

Рис. 2. Порівняння кількості статей у базах даних Scopus та Web of Science за пошуковим запитом «responsible investment» в цілому за період 1990 р. – березень 2021 р.: географічний вимір (побудовано авторами на основі вбудованого інструментарію Scopus та WoS)

Лідерами наукових досліджень у сфері відповідального інвестування є Великобританія (сумарно 223 роботи), Сполучені Штати Америки (сумарно 2020 роботи) та Іспанія (сумарно 165 робіт). Багато робіт спостерігається в розвинених країнах Європейського Союзу (Франція, Німеччина, Нідерланди). В Україні за отриманими даними кількість наукових праць у цьому науковому напрямі незначна – було відібрано сумарно 9 робіт (3 в бази даних Scopus, 6 з бази даних WoS).

На наступних двох рисунках розглянемо основні організації, що фінансують дослідження, пов'язані з поширенням відповідального інвестування: на рисунку 3 у базі даних Scopus, а на рисунку 4 – у базі даних WoS. На графіках наведено організації, які профінансували 4 та більше робіт.

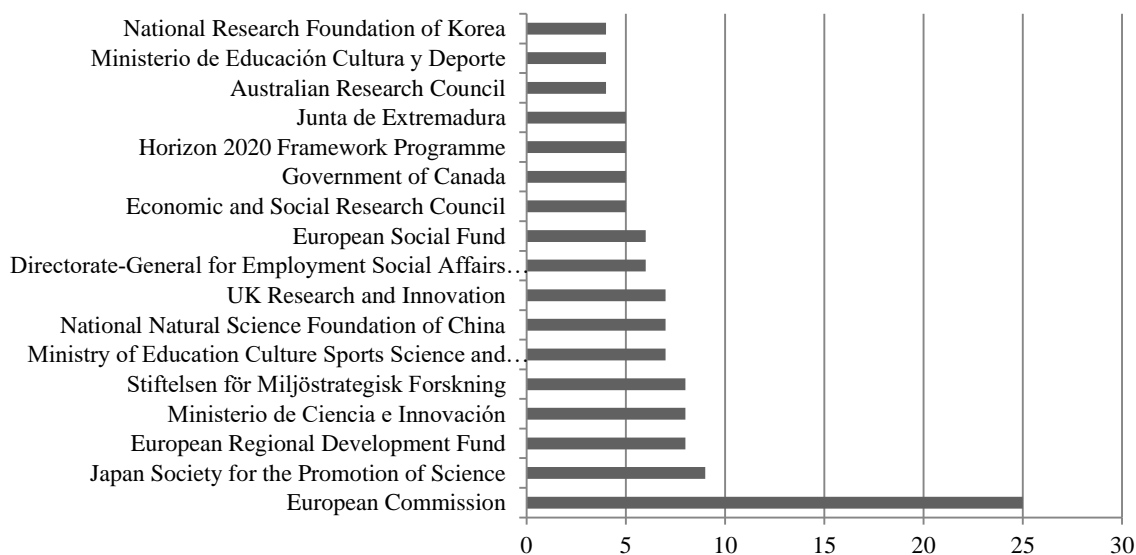

Рис. 3. Основні організації, що фінансують наукові дослідження за пошуковим запитом «responsible investment» в цілому за період 1990 р. – березень 2021 р. відповідно до бази даних Scopus (побудовано авторами на основі вбудованого інструментарію Scopus)

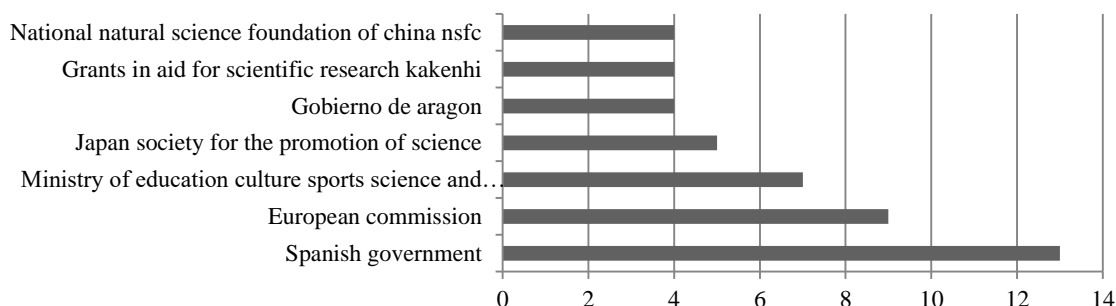

Рис. 4. Основні організації, що фінансують наукові дослідження за пошуковим запитом «responsible investment» в цілому за період 1990 р. – березень 2021 р. відповідно до бази даних WoS (побудовано авторами на основі вбудованого інструментарію WoS)

Відповідно до бази даних Scopus, найбільше робіт спонсорує Європейська комісія (25), натомість у базі даних WoS кількість робіт становить 9 (друге місце). Це свідчить про важливість тематики відповідального інвестування для країн Європейського Союзу, яка активно просуває ідею «стійких фінансів» («sustainable finance») в межах реалізації «Зеленої угоди». Окрім цього, разом з Європейською комісією в цьому напрямі діє Європейський регіональний фонд розвитку (фінансує 8 робіт в Scopus). Значний вклад у поширення концепції робить незалежна організація «Японське товариство сприяння розвитку науки» (9 робіт у Scopus та 5 робіт у WoS) та Міністерство освіти, культури, спорту, науки та технологій Японії (7 робіт в Scopus, 7 робіт в WoS), а також іспанський уряд (13 робіт в WoS). Окрім цього, простежуються численні організації Китаю, Великобританії, Канади, Іспанії, Швеції тощо.

Зіставлення предметних областей у дослідженні відповідального інвестування наведено на рисунку 5. Результати свідчать про превалювання управлінських (business, management and accounting), економічних (economics, econometrics and finance), соціальних (social sciences), та екологічних досліджень (environmental sciences), що підтверджує міждисциплінарність відповідального інвестування.

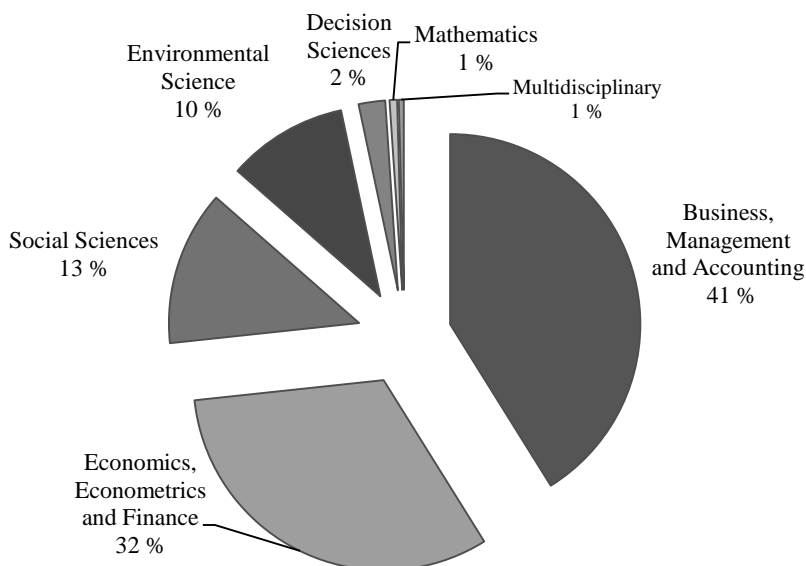

Рис. 5. Частка статей у базах даних Scopus та Web of Science за пошуковим запитом «responsible investment» в цілому за період 1990 р. – березень 2021 р.: предметний вимір (побудовано авторами на основі вбудованого інструментарію Scopus та WoS).

Одним із основних показників ефективності в наукових колах є кількість цитувань, що може приймати вигляд окремих індексів та використовується для рейтингування. В таблиці 1 наведемо 10 найбільш цитованих робіт у базі даних Scopus та Web of Science за аналізований період.

10 найбільш цитованих статей за пошуковим запитом «responsible investment» у наукометричних базах даних Scopus та WoS

Кількість цитувань	Автори	Назва роботи	Джерело
Scopus			
544	Renneboog L., Ter Horst J., Zhang C. [9]	Socially responsible investments: Institutional aspects, performance, and investor behavior	Journal of Banking and Finance (2008)
525	Chatterji A.K., Levine D.I., Toffel M.W. [10]	How well do social ratings actually measure corporate social responsibility?	Journal of Economics and Management Strategy (2009)
462	Mackey A., Mackey T.B., Barney J.B. [8]	Corporate social responsibility and firm performance: Investor preferences and corporate strategies	Academy of Management Review (2007)
312	Sparkes R., Cowton C.J. [7]	The maturing of socially responsible investment: A review of the developing link with corporate social responsibility	Journal of Business Ethics (2004)
286	Gluch P., Baumann H. [6]	The life cycle costing (LCC) approach: A conceptual discussion of its usefulness for environmental decision-making	Building and Environment (2004)
280	Renneboog L., Ter Horst J., Zhang C. [18]	The price of ethics and stakeholder governance: The performance of socially responsible mutual funds	Journal of Corporate Finance (2008)
254	Galema R., Plantinga A., Scholtens B. [14]	The stocks at stake: Return and risk in socially responsible investment	Journal of Banking and Finance (2008)
249	Vogel D.J. [13]	Is there a market for virtue? The business case for corporate social responsibility	California Management Review (2005)
203	Schueth S. [12]	Socially Responsible Investing in the United States	Journal of Business Ethics (2003)
189	Guay T., Doh J.P., Sinclair G. [11]	Non-governmental organizations, shareholder activism, and socially responsible investments: Ethical, strategic, and governance implications	Journal of Business Ethics (2004)
Web of Science			
426	Те саме, що Mackey A., Mackey T.B., Barney J.B. [8]		
261	Те саме, що Sparkes R., Cowton C.J. [7]		
235	Те саме, що Galema R., Plantinga A., Scholtens B. [14]		
225	Те саме, що Gluch P., Baumann H. [6]		
206	Те саме, що Vogel D.J. [13]		
172	Cox P., Brammer S., Millington A. [15]	An empirical examination of institutional investor preferences for corporate social performance	Journal of business ethics (2004)
162	Leca B., Naccache, P. [16]	A critical realist approach to institutional entrepreneurship	Organization (2006)
161	Steurer R. [17]	The role of governments in corporate social responsibility: characterising public policies on CSR in Europe	Policy sciences (2010)
160	Те саме, що Guay T., Doh J.P., Sinclair G. [11]		
150	Те саме, що Schueth S. [12]		

Джерело: згруповано авторами на основі пошукових запитів у базах даних Scopus та WoS

Аналіз обраних робіт свідчить про високу актуальність тематики соціально-відповідальних інвестицій у контексті інституціональних, поведінкових та функціональних аспектів, а також зв'язку з корпоративною соціальною відповідальністю тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи проведені дослідження, слід наголосити на важливості проведення бібліометричного аналізу. Він дозволяє більш повноцінно виявити особливості розвитку концепції відповідального інвестування із з'ясування часових, географічних та інших

особливостей. У роботі використано в основному методи кількісного аналізу документального потоку на основі міжнародних наукометричних баз даних Web of Science (WoS) від Clarivate Analytics та Scopus від Elsevier. Для цього були проаналізовані результати за пошуковим запитом «responsible investment» за період 1990 р. – березень 2021 р. У результаті виявлено зростання наукового інтересу за обраним пошуковим запитом, що проявляється в збільшенні кількості наукових праць, починаючи з 90-х рр. до сьогодні до показників станом на 2020 р.: 65 робіт у базі даних Scopus та 82 роботи в Web of Science. За географічною структурою авторів, які здійснюють дослідження відповідального інвестування, слід вирізнити англійські країни (Великобританія, Сполучені Штати Америки, Австралія, Канада) та країни Європейського Союзу (Іспанія, Франція, Німеччина тощо). Аналіз організацій, що фінансують дослідження, пов'язані з концепцією відповідального інвестування, дозволив виявити Європейську комісію та організації Японії та Іспанії як лідерів. Вивчення предметних областей у дослідженні відповідального інвестування підтверджує мультидисциплінарність досліджень концепції, що враховує управлінські, економічні, соціальні та екологічні напрями. Більш конкретний аналіз найбільш цитованих статей з цієї тематики показав акцентування наукової уваги на соціально-відповідальних інвестиціях у контексті інституціональних, поведінкових та функціональних аспектів.

References:

1. Chatterji, A.K., Levine, D.I. and Toffel, M.W. (2009), «How well do social ratings actually measure corporate social responsibility?», *Journal of Economics and Management Strategy*, Vol. 18 (1), pp. 125–169.
2. Cox, P., Brammer, S., Millington, A. (2004), «An empirical examination of institutional investor preferences for corporate social performance», *Journal of business ethics*, Vol. 52 (1), pp. 27–43.
3. Ellegaard, O. (2018), «The application of bibliometric analysis: disciplinary and user aspects», *Scientometrics*, Vol. 116 (1), pp. 181–202, doi:10.1007/S11192-018-2765-Z.
4. Galema, R., Plantinga, A. and Scholtens, B. (2008), «The stocks at stake: Return and risk in socially responsible investment», *Journal of Banking and Finance*, Vol. 32 (12), pp. 2646–2654.
5. Gluch, P. and Baumann, H. (2004), «The life cycle costing (LCC) approach: A conceptual discussion of its usefulness for environmental decision-making», *Building and Environment*, Vol. 39 (5), pp. 571–580.
6. Guay, T., Doh, J.P. and Sinclair, G. (2004), «Non-governmental organizations, shareholder activism, and socially responsible investments: Ethical, strategic, and governance implications», *Journal of Business Ethics*, Vol. 52 (1), pp. 125–139.
7. Leca, B. and Naccache, P. (2006), «A critical realist approach to institutional entrepreneurship», *Organization*, Vol. 13 (5), pp. 627–651.
8. Mackey, A., Mackey, T.B. and Barney, J.B. (2007), «Corporate social responsibility and firm performance: Investor preferences and corporate strategies», *Academy of Management Review*, Vol. 32 (3), pp. 817–835.
9. PRI Association, [Online], available at: <http://www.unpri.org/>
10. Prichard, A. and Witting, G. (1981), *Bibliometrics: A-Bibliography and Index. 1: 1874–1959*, Allm Books, Watford, 160 p.
11. Renneboog, L., Ter Horst, J. and Zhang, C. (2008), «Socially responsible investments: Institutional aspects, performance, and investor behavior», *Journal of Banking and Finance*, Vol. 32 (9), pp. 1723–1742.
12. Renneboog, L., Ter Horst, J. and Zhang, C. (2008), «The price of ethics and stakeholder governance: The performance of socially responsible mutual funds», *Journal of Corporate Finance*, Vol. 14 (3), pp. 302–322.
13. Schmidmaier, D. (1978), «Application of bibliometrics in technical university libraries. Developing library effectiveness for next decade», *Proceedings of the 7th Meeting IATUL*, Leuven, Joeteburg, pp. 129–135.
14. Schueth, S. (2003), «Socially Responsible Investing in the United States», *Journal of Business Ethics*, Vol. 43 (3), pp. 189–194.
15. Sparkes, R. and Cowton, C.J. (2004), «The maturing of socially responsible investment: A review of the developing link with corporate social responsibility», *Journal of Business Ethics*, Vol. 52 (1), pp. 45–57.
16. Steurer, R. (2010), «The role of governments in corporate social responsibility: characterising public policies on CSR in Europe», *Policy sciences*, Vol. 43 (1), pp. 49–72.
17. Vogel, D.J. (2005), «Is there a market for virtue? The business case for corporate social responsibility», *California management review*, Vol. 47 (4), pp. 19–45.
18. Zhang, J., Cenci, J., Becue, V., Koutra, S. and Ioakimidis, C.S. (2020), «Recent Evolution of Research on Industrial Heritage in Western Europe and China Based on Bibliometric Analysis», *Sustainability*, Vol. 12, p. 5348, doi: 10.3390/su12135348.

Макаренко Інна Олександрівна – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Сумського державного університету.

Наукові інтереси:

- відповідальне інвестування;
- фінансовий ринок;
- сталий розвиток;
- корпоративна соціальна відповідальність.

E-mail: i.makarenko@uabs.sumdu.edu.ua.

Воронцова Анна Сергіївна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин Сумського державного університету.

Наукові інтереси:

- відповідальне інвестування;
- державне регулювання;
- сталий розвиток.

E-mail: a.vorontsova@uabs.sumdu.edu.ua.

Сльнікова Юлія Василівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Сумського державного університету.

Наукові інтереси:

- відповідальне інвестування;
- державна інвестиційна політика;
- сталий розвиток.

Ласукова Анна Сергіївна – кандидат економічних наук, фахівець НДЧ кафедри міжнародних економічних відносин Сумського державного університету.

Наукові інтереси:

- відповідальне інвестування;
- фінансова система.

Робота виконана у межах держбюджетної науково-дослідної розробки «Фрактальна модель трансформації фондового ринку України: соціально-відповідальне інвестування для досягнення Цілей сталого розвитку» (номер державної реєстрації: 0121U100473).

Стаття надійшла до редакції 23.02.2021.